

COLECȚII PIERDUTE, COLECȚII REGĂSITE. STATERII DE TIP ALEXANDRU CEL MARE AI MARIEI GOLESCU, UN POSIBIL FRAGMENT DIN TEZAURUL DE LA ANADOL?

Emanuel Petac*

Cuvinte cheie: *Maria Golescu, stater, Alexandru cel Mare, Kallatis, Sardes, Babylon, Anadol, tezaur.*

Keywords: *Maria Golescu, stater, Alexander the Great, Kallatis, Sardes, Babylon, Anadol, hoard.*

Rezumat: *Reexaminarea recentă a unui lot de 20 de monede de aur (stateri de tip Alexandru cel Mare și Lysimach, solidi romani din sec. IV-V p.Cr., numeroase monede bizantine și una venețiană) a condus la redescoperirea unei semnificative colecții interbelice aparținând Mariei Golescu (1897-1988). Membră a Societății Numismatice Române din anul 1923, a fost arestată de regimul comunist în 1949 și a emigrat în Marea Britanie în 1962, după 13 ani de închisoare politică. Cele 20 monede au fost vândute Cabinetului Numismatic al Bibliotecii Academiei Române în anul 1963, de o persoană apropiată căreia-i lăsase colecția. Cei patru stateri de tip Alexandru cel Mare cercetați sunt emisiuni din Kallatis (2 ex.; Price 897 și 914), Sardes (1 ex.; Price 2533) și Babylon (1 ex.; Price 3748). Emisiunile de stateri kallatieni de tip Alexandru cel Mare erau extrem de rare în perioada interbelică, majoritatea lor provenind din tezaurul descoperit la Anadol în 1895, nefiind cunoscută nici o altă sursă majoră a acestora în întreaga perioadă interbelică. Examinarea catalogului licitației Hess din octombrie 1903 (230 stateri din tezaurul de la Anadol) conduce la constatarea că doar tipul kallatian Price 914 este reprezentat prin 14 exemplare (nr. 90-103), unul singur ilustrat (nr. 56), acela fiind diferit de cel din colecția Mariei Golescu. Trei decenii mai târziu, alți 60 stateri din tezaurul de la Anadol sunt prezenți în licitația Schlessinger din februarie 1935, tipul Price 897 fiind reprezentat printr-un singur exemplar (nr. 671), din nou diferit de cel din colecția Maria Golescu. Deși deocamdată nu dispunem de nici o probă directă, ci doar de unele indirecte și de circumstanță, considerăm că sunt mari șanse ca staterii kallatieni din colecția Mariei Golescu să provină din tezaurul de la Anadol (IGCH 866).*

Abstract: *Recent reexamination of our archives led us to a group of 20 gold coins (Alexander the Great and Lysimachus type staters, Late Roman solidi, several Byzantine coins and one Venetian) - a significant collection from the interwar period belonging to Maria Golescu(1897-1988). Member of the Romanian Numismatic Society from 1923, she was arrested and imprisoned for 12 years by the communist regime between 1949 and 1962, emigrating in the same year in United Kingdom. The coins were sold to the Library of the Romanian Academy in 1963 by a closed person of Maria Golescu. There are 4 Alexander type staters from Kallatis (2; Price 897 and 914), Sardes (1; Price 2533) and Babylon (1;*

*Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române.

Price 3748). Alexander type staters from Kallatis were extremely rare in the interwar period, coming most of them from the Anadol hoard discovered in 1895. Examining the catalogue of Hess auction from October 1903 (250 staters from Anadol hoard) we notice that there were 14 samples Price 914 from Kallatis (nrs. 90-103), only 1 illustrated (nr. 96) and different from Maria Golescu's same type stater. 30 years later further 60 staters from Anadol hoard were sold in Schlessinger auction from February 1935, only the type Price 897 being represented by a single coin (nr. 671) again different from that coming from Maria Golescu's collection. Although we don't have any direct evidence yet, but only indirect and circumstantial ones, we think there is a good chance that they came from the Anadol hoard (IGCH 866).

Asupra notorietății, importanței istorice și spectaculozității colecției numismatice administrate de Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române nu mai este cazul să insistăm. Cu toate acestea, anvergura și valoarea în cadrul acesteia a colecției de monede de aur, formată din aproximativ 10000 piese (grecești, romane, bizantine, medievale, moderne) trebuie mereu subliniată și ea ocupă un loc aparte. Unele dintre aceste piese se constituie prin raritatea (uneori chiar unicitatea) lor în adevărate documente istorice, de multe ori acestea fiind singura mărturie privind derularea unor evenimente majore sau povestea unor tezaure faimoase, aducând semnificative completări asupra a ceea ce știam despre acestea sau asupra istoriei colecțiilor numismatice de la finalul sec. XIX ori prima jumătate a sec. XX.

Acesta este cazul unui grup de patru stateri de tip Alexandru cel Mare, asupra căruia am găsit oportun să ne oprim astăzi. Deși piesele au mai fost publicate cu câțiva ani în urmă într-un volum dedicat colecției de monede de aur grecești și romane¹, ele merită o discuție mai amănunțită decât aceea permisă de un volum general, cu atât mai mult cu cât proveniența lor este una aparte, cu o profundă încărcătură istorică și memorială.

Lotul celor patru stateri de tip Alexandru cel Mare este alcătuit din două emisiuni din Kallatis, una din Sardes respectiv una din Babylon, după cum urmează:

Alexandru cel Mare

Kallatis

Av. Capul Atenei spre dreapta, cu coif corintian.

Rv. ΑΛΕΞΑΝΔΡ•Υ în dreapta.

Nike mergând spre stânga, ținând în mâna dreaptă o cunună de lauri, iar în mâna stângă un stylis; în câmpul din stânga, monograma .

1. Stater; 12 h; 8,49 g; 19 mm; inv. AV.A. 49 (2066); pl. 1, 1 (1,5×1).

Müller 1638.

Price 897, Kallatis, anii 250-225 a.Cr.

Preda, Petac 2006, p. 31, nr. 96.

1. Preda, Petac 2006, p. 31, nr. 96 și p. 34, nr. 119.

Av. Capul Atenei spre dreapta, cu coif corintian.

Rv. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟY (în dreapta).

Nike mergând spre stânga, ținând în mâna dreaptă o cunună de lauri, iar în mâna stângă un *stylis*; în câmpul din stânga, monograma \mathcal{K} , iar sub aripa din stânga monograma \mathcal{N} .

2. Stater; 12 h; 8,38 g; 19 mm; inv. AV.A. 65 (2065); pl. 1, 2 (1,5×1).
Müller 817.
Price 914, Kallatis, anii 250-225 a.Cr.
Preda, Petac 2006, p. 34, nr. 119.

Sardes

Av. Capul Atenei spre dreapta, cu coif corintian.

Rv. ΑΛΕΞΑΝΔΡ•Y în dreapta.

Nike mergând spre stânga, ținând în mâna dreaptă o cunună de lauri, iar în mâna stângă un *stylis*; în câmp stânga, un cap de grifon spre stânga.

3. Stater; 12 h; 8,47 g; 18 mm; inv. AV.A. 90 (2064); pl. 1, 3 (1,5×1).
ADM I, p. 7, seria a IV-a, nr. 16-22, anii 330-325 a.Cr.
Price 2533, anii 334-323 a.Cr.
Preda, Petac 2006, p. 51, nr. 205.

Babylon

Av. Capul Atenei spre dreapta, cu coif corintian.

Rv. ΒΑ-ΣΙΛΕΩΣ (în stânga) – ΑΛΕΞΑΝΔΡ[•Y] (în dreapta).

Nike mergând spre stânga, ținând în mâna dreaptă o cunună de lauri, iar în mâna stângă un *stylis*; în stânga, sub aripa dreaptă, MI; în dreapta, sub aripa stângă, monograma \mathcal{MP} într-o cunună.

4. Stater; 3 h; 8,72 g (cu anou și tortiță); 18 mm; inv. AV.A. 105 (2063); pl. 1, 4 (1,5×1).
Price 3748, anii 317-311 a.Cr.
Preda, Petac 2006, p. 57-58, nr. 239.

Monedele au fost achiziționate la 27 noiembrie 1963 de Biblioteca Academiei Române, de la Anca Paclieff, în cadrul unui lot de 20 piese de aur, grecești antice (stateri de tip Alexandru cel Mare și Lysimach), solidi romani din sec. IV-V p.Cr., mai multe emisiuni bizantine și o piesă venețiană, contra sumei de 4500 lei, cu mențiunea că provin din colecția Mariei Golescu².

Descendentă directă a familiei de revoluționari pașoptiști, membră din anul 1923 a Societății Numismatice Române, prezență discretă, dar semnificativă a vieții politice și culturale românești din perioada interbelică, Maria Golescu a fost arestată în 1949 de regimul comunist, direct din Consulatul britanic din București, unde lucra, fiind condamnată la 20 de ani închisoare (din care a efectuat 13), executați alături de Arlette Coposu (soția lui Corneliu

2. Registrul inventor al CNBAR, anii 1961-1964, p. 47-48, nr. 22 din 27.11.1963.

Coposu, secretar personal al lui Iuliu Maniu, președintele Partidului Național Țărănesc, devenit el însuși președintele Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat după 1989), ca și de Niculina Mihalache, soția liderului țărănist Ion Mihalache³. Eliberată în anul 1962, emigrează în anul următor în Marea Britanie, lăsând colecția sa unei persoane probabil apropiate (Anca Paclieff, despre care nu avem nici o informație), care o vinde în 1963 Bibliotecii Academiei Române, în condițiile apariției legislației care interzicea deținerea monedelor de aur de persoane private.

Mențiunea laconică din registrul inventar al Cabinetului Numismatic al Bibliotecii Academiei Române pe anii 1962-1964 este singura informație despre existența unei colecții numismatice a Mariei Golescu; în aceste condiții, nu este surprinzătoare lipsa totală a informațiilor despre modul de constituire al acesteia. Anul intrării Mariei Golescu în Societatea Numismatică Română (1923) devine astfel un reper, desigur relativ, propunând un eventual terminus post quem pentru achiziționarea respectivelor stateri – deși nimic nu ne garantează că nu erau în posesia acesteia dintr-o perioadă anterioară. Având în vedere anul nașterii sale (1897), anii războaielor balcanice și ai Marelui Război (perioade în care Maria Golescu a activat ca asistentă medicală voluntară, atât în 1913, cât și în 1916-1918)⁴, considerăm că este mult mai probabil ca piesele să fi intrat în posesia sa după Marele Război, posibil după 1923; un terminus ante quem este un reper mai mult formal, anul 1940 fiind la rândul său o bornă cronologică, deși credem că este de presupus ca monedele să fi fost procurate în prima parte a intervalului propus.

Revenind la cele patru monede de aur, stateri de tip Alexandru cel Mare bătuți la Kallatis (2 ex., Price 897 și 914), Sardes (1 ex., Price 2533) și Babylon (1 ex., Price 3748), ultimul prezentând un anou și tortiță de prindere, remarcăm faptul că la vremea aceea, ca și mult timp după, emisiunile de aur kallatiene de acest tip erau rarități extreme. Lotul cel mai reprezentativ (peste 250 exemplare) provenea din tezaurul descoperit la Anadol (IGCH 866)–azi Domanskoe, raionul Reni, regiunea Odessa, Ucraina –în anul 1895⁵(nr. 44-47, 188-222, 279-331, 350-414, 512-628); în cadrul acestuia, tipul Price 897 (Müller 1638) era atestat printr-un număr de 13 exemplare (nr. 548-560)⁶. Piesa similară aflată astăzi în colecția American Numismatic Society (inv. 1944.100.35926) este o intrare târzie, din anul 1944, fiind donată de E. T. Newell⁷. În același timp, staterul de tip Price 914 (Müller 817) era cunoscut printr-un număr semnificativ de exemplare provenind tot din tezaurul de la Anadol (nr. 374-414⁸) sau din licitația casei Rollin din 1911 (exemplar aflat azi în colecția British Museum, inv. 1911.0409.141⁹). Piesa de același tip din colecția American Numismatic

3. Smaranda 2000, p. 489-492; Enciclopedia României online, link web http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Maria_Golescu (accesat la 5 decembrie 2021); pentru alte informații, vezi Neagu 2015, p. 53-64.

4. Smaranda 2000, p. 490.

5. Pridik 1902, p. 1-35.

6. Cf. Price 1992, I, p. 176.

7. Conform site-ului American Numismatic Society, link <http://numismatics.org/pella/id/price.897> (accesat la data de 5 decembrie 2021).

8. Cf. Price 1992, I, p. 177.

9. Conform site-ului British Museum adresa link https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1911-0409-141 și site-ului American Numismatic Society, adresă link <http://numismatics.org/pella/id/price.914> (data accesării 5 decembrie 2021).

Society (1944.100.35923) este tot o donație a aceluiași E. T. Newell din anul 1944¹⁰. Staterul din Sardes (Price 2533) este reprezentat în tezaurul de la Anadol printr-un singur exemplar (nr. 48¹¹), prezența sa în colecțiile publice contemporane fiind ceva mai consistentă: două exemplare la Münzkabinett din Berlin (inv. 18250204, primit în 1862 de la dr. E. A. Sperling¹² și inv. 18250203, intrat în colecție în anul 1875 din faimoasa colecție a contelui Prokesch-Osten¹³) respectiv un exemplar la British Museum, primit în anul 1871 de la Sir R. H. Lang (inv. 1871.1107.25)¹⁴. Alte piese se leagă de contexte mai târzii, pentru care a se vedea colecția American Numismatic Society, cu exemplare din 1944 (inv. 1944.100.30154, de la E. T. Newell¹⁵) și 1974 (inv. 1974.26.522)¹⁶ respectiv colecția British Museum, cu intrări din 1994 (inv. 1994.0915.39 și 1994.0915.40, ambele de la E. Gilbertson¹⁷). În aceeași situație se află și piesa din Babylon, tip Price 3748, reprezentat la rândul său în tezaurul de la Anadol (nr. 265-374¹⁸), dar și în numeroase colecții muzeale ori licitații¹⁹.

Constatăm în urma acestui scurt istoric al atestării tipurilor de stateri prezenți în colecția Mariei Golescu că, deși toate cele patru tipuri sunt reprezentate în tezaurul de la Anadol, doar exemplarele bătute la Kallatis au o reprezentare aproape exclusivă în acel tezaur în perioada în care Maria Golescu le-ar fi putut achiziționa. Celelalte două, chiar dacă sunt prezente în descoperirea amintită (cel din Sardes cu un singur exemplar), totuși prezența lor în colecțiile muzeale și piața de antichități este mai largă, fără a se reduce exclusiv la tezaurul menționat.

Istoria tezaurului de la Anadol este una obscură. Descoperit în 1895 și cuprinzând circa 1200 stateri, majoritatea de tip Alexandru cel Mare, dar și stateri de tip Lysimach, el a fost

10. Conform site-ului American Numismatic Society, adresă link <http://numismatics.org/collection/1944.100.35923> (data accesării 5 decembrie 2021).

11. Cf. Price 1992, I, p. 322.

12. Conform site-ului American Numismatic Society, adresă link <http://numismatics.org/pella/id/price.2533> (data accesării 5 decembrie 2021); vezi site-ul Münzkabinett Berlin, adresă link <https://ikmk.smb.museum/object?id=18250204> (data accesării 5 decembrie 2021).

13. Conform site-ului American Numismatic Society, adresă link <http://numismatics.org/pella/id/price.2533> (data accesării 5 decembrie 2021); vezi site-ul Münzkabinett Berlin, adresă link <https://ikmk.smb.museum/object?id=18250203> (data accesării 5 decembrie 2021).

14. Conform site-ului American Numismatic Society, adresă link <http://numismatics.org/pella/id/price.2533> (data accesării 5 decembrie 2021); vezi site-ul British Museum, adresă link https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1871-1107-25 (data accesării 5 decembrie 2021).

15. Conform site-ului American Numismatic Society, adresă link <http://numismatics.org/pella/id/price.2533> (data accesării 5 decembrie 2021) și <http://numismatics.org/collection/1944.100.30154> (data accesării 5 decembrie 2021).

16. Conform site-ului American Numismatic Society, adresă link <http://numismatics.org/pella/id/price.2533> (data accesării 5 decembrie 2021) și <http://numismatics.org/collection/1974.26.522> (data accesării 5 decembrie 2021).

17. Conform site-ului American Numismatic Society, având adresă link <http://numismatics.org/pella/id/price.2533> (data accesării site-ului 5 decembrie 2021) și site-ul British Museum, cu următoarele adrese de link-uri: https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1994-0915-40 (data accesării site-ului 5 decembrie 2021) respectiv https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1994-0915-39 (data accesării 5 decembrie 2021).

18. Cf. Price 1992, I, p. 477.

19. Conform site-ului American Numismatic Society, adresă link <http://numismatics.org/pella/id/price.3748> (data accesării 5 decembrie 2021).

publicat de E. M. Pridik în anul 1902²⁰, în condițiile epocii, fără o ilustrare integrală, dar cu o descriere foarte bună a celor 979 exemplare publicate. Necesitatea reinvestigării sale a fost subliniată de multe decenii de H. Seyrig²¹. Știm astăzi că, teoretic, 300-400 exemplare s-ar afla la Muzeul Hermitage din Sankt Petersburg, unul la Muzeul din Odessa și patru la New York, în colecția American Numismatic Society²². Știm, de asemenea, că au existat cel puțin două loturi consistente de stateri provenind din tezaurul de la Anadol tranzacționate în licitații europene, și anume licitația casei A. Hess din 15 octombrie 1903²³, în care au fost vânduți 230 stateri din faimoasa descoperire respectiv licitația casei Schlessinger din 4 februarie 1935²⁴, în care vedem alți 60 stateri din același depozit monetar. Parcurgând catalogul licitației Hess din 15 octombrie 1903 constatăm că este reprezentat (chiar consistent) doar tipul kallatian Price 914 (Müller 817), pentru care avem 14 monede (Hess 90-103²⁵). Din păcate, doar unul singur este ilustrat (Hess 96²⁶; pl. I, 5: 1,5×1), acesta fiind un exemplar distinct de cel aflat în colecția Mariei Golescu. Nu putem însă spune nimic despre celelalte 13 piese. Staterul kallatian tip Price 897 (Müller 1638) nu este reprezentat în licitație. În ceea ce privește licitația casei Schlessinger din 4 februarie 1935, nici unul dintre exemplarele din colecția Mariei Golescu nu se regăsește în aceasta din urmă, exemplarele de același tip din licitație (vezi monedele nr. 656²⁷, tip Price 2533 = Müller 293, din Sardes – pl. I, 6: 1,5×1 – și nr. 671²⁸, tip Price 897 = Müller 1638 din Kallatis – pl. I, 7: 1,5×1) fiind piese distincte de cele aparținând acesteia.

Având în vedere caracteristicile de circulație ale staterilor kallatieni de tip Alexandru cel Mare, considerăm că sunt mari șanse ca piesele de tip Price 897 și Price 914 din colecția Mariei Golescu să provină din tezaurul de la Anadol, deși nu există deocamdată decât probe indirecte și de circumstanță în acest sens. Până la apariția unei probe certe și directe (pe care e posibil să nu o avem niciodată), aceasta rămâne o ipoteză plauzibilă, menită a încerca să risipească o parte din misterele care învăluie ca de atâtea alte ori colecțiile interbelice.

Bibliografie / Bibliography

Hess 1903: A. Hess Nachfolger. *Gold-Statere Alexanders des Grossen von Macedonien und des Königs Lysimachus von Thracien aus einem in Kleinasien gehobenem Münzfunde, 15 Oktober 1903*, Frankfurt am Main, 1903.

Neagu 2015: M. Neagu, *Maria Golescu, roadele unui exil întârziat*, Revista Memoria, p. 53-64.

Preda, Petac 2006: C. Preda, E. Petac, *Les monnaies d'or de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine, I. Monnaies grecques et romaines*, Wetteren, 2006.

Price 1992: M. J. Price, *The Coinage in the name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalogue*, I, Zürich-London, 1992.

20. Pridik 1902, p. 1-35.

21. Seyrig 1969, p. 40.

22. Vezi site-ul American Numismatic Society, adresă link <http://coinhoards.org/id/igch0866> (data accesării 5 decembrie 2021).

23. Hess 1903.

24. Schlessinger 1935.

25. Hess 1903, p. 4.

26. Hess 1903, p. 4, pl. 1.

27. Schlessinger 1935, p. 36, pl. 23.

28. Schlessinger 1935, p. 37, pl. 23.

Pridik 1902: E. M. Pridik, *Anadol'skii klad zolotykh staterov 1895 goda*, Sankt Petersburg, 1902, p. 1-35.

Schlessinger 1935: F. Schlessinger, *Sammlung griechischer Münzen aus Museumsbesitz: Versteigerung: Beginn Montag, den 04. Februar 1935*, Berlin, 1935.

Seyrig 1969: H. Seyrig, *Monnaies hellenistiques, XIV. Statère d'or pseudalexandrins. XV. Date et circonstances du trésor d'Anadol. XVI. Polémon II et Julia Mamaea. XVII. Deux émissions coloniales incertaines*, RN⁶, 11, p. 36-52.

Smaranda 2000: A. Smaranda, *Maria Golescu, membră a Societății Numismatice Române*, Argessis, p. 489-492.

Lista ilustrațiilor / List of illustration

Planșa I. 1-4. Staterii de tip Alexandru cel Mare din colecția Mariei Golescu: 1. Kallatis (Price 897); 2. Kallatis (Price 914); 3. Sardes (Price 2533); 4. Babylon (Price 3748); 5. Stater tip Alexandru cel Mare din Kallatis (Price 914), licitația Hess, 15 octombrie 1903 (nr. 96); 6. Stater tip Alexandru cel Mare din Sardes (Price 2533), licitația Schlessinger, 4 februarie 1935 (nr. 656); 7. Stater tip Alexandru cel Mare din Kallatis (Price 897), licitația Schlessinger, 4 februarie 1935 (nr. 671).

Plate I. 1-4. Alexander the Great type staters from Maria Golescu's collection: 1. Kallatis (Price 897); 2. Kallatis (Price 914); 3. Sardes (Price 2533); 4. Babylon (Price 3748); 5. Alexander the Great type stater from Kallatis (Price 914), Hess auction, 15 October 1903 (no. 96); 6. Alexander the Great type stater from Sardes (Price 2533), Schlessinger auction, 4 February 1935 (no. 656); Alexander the Great type stater from Kallatis (Price 897), Schlessinger auction, 4 February 1935 (no. 671).

Planșa I. 1-4. Staterii de tip Alexandru cel Mare din colecția Mariei Golescu: 1. Kallatis (Price 897); 2. Kallatis (Price 914); 3. Sardes (Price 2533); 4. Babylon (Price 3748); 5. Stater tip Alexandru cel Mare din Kallatis (Price 914), licitația Hess, 15 octombrie 1903 (nr. 96); 6. Stater tip Alexandru cel Mare din Sardes (Price 2533), licitația Schlessinger, 4 februarie 1935 (nr. 656); 7. Stater tip Alexandru cel Mare din Kallatis (Price 897), licitația Schlessinger, 4 februarie 1935 (nr. 671).